

ВІДГУК

офіційного опонента, доктора педагогічних наук, професора Гладуша Віктора Антоновича про дисертацію Ніколенко Людмили Миколаївни «Теоретичні та методичні засади формування інклюзивного освітнього простору в закладах вищої освіти», подану на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук зі спеціальності 13.00.03 - корекційна педагогіка

Заявлена тема та зміст її розкриття в дисертаційному дослідженні Л. М. Ніколенко відповідає нагальним потребам інклюзивного розвитку освіти, і вищої, зокрема. Донедавна проблема особистісного розвитку та інклюзивного навчання осіб з особливими освітніми потребами в закладах вищої освіти розглядалась як другорядна по відношенню до загальної середньої та професійно-технічної освіти. Традиційно вважалося, що вища освіта для цієї категорії не є доступною і можливою. Утім, демократизація суспільного життя та поширеність гуманістичних ідей щодо рівноправності кожної людини, уваги до потреб кожного члена суспільства актуалізувала попит на переорієнтацію головного вектору розвитку вищої освіти в напрямі інклюзії. Закономірність такої зміни стала особливо очевидною у світлі наслідків воєнного вторгнення в Україну, яке призвело до різкого збільшення людей з особливими потребами, а відповідно, і потенційних здобувачів вищої освіти, які входять до цієї категорії. Відповідно, значно зросла потреба у забезпеченні їм відповідних умов та якості навчання в ЗВО, що не обмежується фізичною доступністю, а потребує комплексу інклюзивних освітніх змін та науково-педагогічних підходів.

У цьому аспекті представлення результатів наукового дослідження Ніколенко Людмили Миколаївни «Теоретичні та методичні засади формування інклюзивного освітнього простору в закладах вищої освіти» є не лише актуальним інноваційним теоретичним дослідженням, що окреслює взаємодію різних структурних елементів ЗВО на усіх рівнях задля реалізації інклюзивної стратегії розвитку, а й представляє значний практико-методичний доробок, що уможливує ефективну реалізацію теоретичних положень роботи.

Оцінюючи структуру побудови авторкою наукового матеріалу та спрямованість висвітлення наскрізної домінуючої концепції щодо сутності базового поняття «освітній простір» та головного поняття дослідження «інклюзивний освітній простір закладу вищої освіти» в раціональній генезі педагогічних досліджень, зокрема в спеціальній педагогіці, слід зазначити оригінальність, новизну та вибірковість опису теоретичного підґрунтя в

розкритті значущості окреслених наукових дефініцій, взаємодії вітчизняного та зарубіжного досвіду вивчення проблем інклюзивності у вищій освіті.

Представлене дослідження є методологічно узгодженою та завершеною роботою. Констатація об'єкта дослідження, його конкретизація в предметі, і як наслідок, визначення мети та її розкриття в завданнях, наявність ідеї, що поетапно розкривається засобами методологічного апарату дослідження та педагогічного експерименту, підтверджують логічність побудови дисертаційної роботи.

Здобуті результати, здійснені на їх основі визначення наукової новизни та практичної значущості дослідження також вказують на наявність усвідомленої наукової позиції Л. М. Ніколенко та її розуміння концепції освітньої й соціальної інклюзії, специфічності її реалізації на рівні вищої школи, первинності компетентнісного, важливості системного, безбар'єрного та інших конститутивних підходів до формування інклюзивного простору в ЗВО.

Заслуговує на схвальну оцінку тенденція наукового пошуку щодо взаємоузгодження теоретичного аналізу й емпіричних результатів дослідження. Йдеться про використання методу моделювання у побудові наукового дослідження, що представлено в концептуальній моделі дослідження та авторській структурно-функціональній моделі системи інклюзивного освітнього простору в ЗВО.

Так, здійснення глибокого теоретичного аналізу існуючих досліджень проблеми інклюзії у світовій суспільній, освітній практиці та педагогічній науці знаходимо в *першому розділі* дослідження. Авторка згрупувала теоретичний аналіз накопиченого в педагогічній науці емпіричного матеріалу в такий логічний спосіб, щоб показати не лише історичні витoki розширення знань про поняття інклюзії в освіті, але так, щоб привернути увагу до того, як базисні суспільні підходи у вимірі інклюзії призвели до розуміння значущості її освітніх вимірів; як поняття інклюзії в освіті набувало своєї питомої ваги в розумінні важливості рівноправного доступу до вищої освіти для усіх, хто прагне її досягти.

Надбання досліджень освітніх аспектів інклюзії в зарубіжній та вітчизняній педагогічній науці авторка формулює як універсальні концептуальні засади теоретичних і методичних підходів бачення змісту, ролі та практики функціонування інклюзивного освітнього простору в закладах вищої освіти.

Здобувачка наголошує, що морально-етичними орієнтирами, які визначають напрями та механізми забезпечення рівних можливостей у сфері вищої освіти, виступають інклюзивні цінності, що забезпечують розвиток демократичної, відкритої і стійкої спільноти, реалізацію права на якісну освіту

для осіб з ООП, повагу до ідентичності та можливість реалізувати власний потенціал для кожного учасника освітнього процесу без винятків.

Аналізуючи досвід упровадження інклюзивного навчання в закладах вищої освіти європейських країн, авторка наголошує на тому, що за спільного бачення засад інклюзивних процесів, європейські університети користуються значною автономією їх реалізації. Водночас, українські ЗВО в упровадженні інклюзивних стратегій мають значні труднощі, успіх подолання яких залежить від взаємодії всіх учасників освітнього процесу, реалістичної оцінки ресурсів та системної підтримки на державному й інституційному рівнях.

Третій розділ роботи повністю підпорядковано розробленню і висвітленню методологічних аспектів дослідження. У концептуальній моделі, укладеній за загальноприйнятим підходом, висвітлено логічно обґрунтовану й послідовну програму дослідження за кожним із концептів. У представленні системи формування інклюзивного освітнього простору в ЗВО через її структурно-функціональну модель, Л. М. Ніколенко обрало орієнтир на аналіз інклюзивного простору в закладі освіти за Тоні Бутом. Напрями цього аналізу, імплементовані дисертанткою в поле вищої освіти, утворили ядро авторської системи, яка охоплює сукупність основних та супровідних компонентів у їх взаємозумовлених зв'язках.

У роботі продемонстровано й доведено важливість системного підходу для оцінювання інклюзивного освітнього простору в ЗВО, авторська інтерпретація якого полягала в оцінюванні усіх системних сегментів різними категоріями учасників освітнього процесу. Уважаємо це цінним надбанням представленої роботи, адже таке всеохоплене оцінювання дало змогу в повному обсязі зрозуміти систему взаємодії компонент простору, ефективність окремих складників та визначити рівні сформованості досліджуваного феномену.

Корисним практичним доробком дисертантки є розроблення додаткових оцінювальних анкет, що полегшить роботу дослідників подібної проблематики та слугуватиме певним вектором для вивчення інклюзивних процесів у закладах вищої освіти.

Додаткової уваги заслуговує велика експериментальна вибірка, що представляє різні регіони України, порівняння отриманих показників основного опитування із додатковими діагностичними опитуваннями з емпіричним встановленням кореляції результатів цих опитувань.

Висновки до третього розділу є вичерпними і доказово представляють отримані емпіричні результати функціональності, системності та стану сформованості досліджуваного педагогічного явища.

У четвертому розділі представлено авторські здобутки щодо змістово-методичного та організаційно-технологічного наповнення системи формування інклюзивного освітнього простору в ЗВО.

Інноваційність авторського підходу вбачаємо у взаємозумовленості та взаємовпливі здійснюваних освітніх трансформацій із наданням пріоритетності формуванню інклюзивної організаційної культури на основі особистісного сприйняття інклюзивних цінностей, адже здійснення інклюзивного навчання та супроводу осіб з ООП видається неможливим без позитивного сприйняття.

Ще одним вагомим досягненням є акцент на формуванні системи інклюзивного управління та навчання керівників освітнього закладу стратегіям інклюзивного лідерства, яке безпосередньо визначає інклюзивний розвиток ЗВО.

На наше переконання, особливу цінність емпіричної роботи представляють розроблені авторкою методичні матеріали забезпечення системи формування інклюзивного освітнього простору в ЗВО відповідно до кожного системного сегмента. До них увійшли навчально-методичний посібник, робочі програми основних та вибіркових освітніх компонент; авторські курси з неформальної освіти, просвітницькі матеріали з інклюзії та інше. Цей теоретичний та прикладний матеріал, на наш погляд, робить роботу неповторною із пропозицією нового підходу до становлення інклюзивного формату освітньої взаємодії в ЗВО та якісної професійної підготовки здобувачів вищої освіти з ООП.

Щоб перевірити достовірність власного наукового припущення щодо ефективності запропонованої системи формування інклюзивного освітнього простору в ЗВО, дисертанткою проведено статистичні аналізи та підтверджено отримані результати кореляційними показниками.

Таким чином, ґрунтовний аналіз представленого до захисту дослідження теоретичних й методичних засад формування інклюзивного освітнього простору в закладах вищої освіти, поетапність і логіка викладення отриманих результатів дають можливість підтвердити вирішення усіх завдань і досягнення мети дисертаційної роботи.

Відображення основних результатів знаходимо в загальних висновках дисертації. Дуже важливим є те, що всі проведені дисертанткою етапи педагогічного дослідження в кінцевому рахунку сконцентрувались в одному сутнісному аспекті, а саме: у практичній цінності, яку відображують результати наукової роботи.

Загалом, дисертаційна робота Людмили Миколаївни Ніколенко справляє враження професійності і є гідним внеском у розвиток сучасної спеціальної педагогіки в її інклюзивному полі.

Поряд із зазначеними вище позитивними сторонами, до змісту дисертаційної роботи можна висунути такі зауваги та побажання:

1. У теоретичному аналізі проблеми (філософські аспекти інклюзивності вищої освіти на засадах сталого розвитку), який представлено в першому розділі роботи, на наш погляд, переважає аналіз законодавчо-нормативної бази. Бажано було б ширше розглянути науковий доробок вчених із цього питання.

2. До рушійних сил побудови інклюзивного освітнього простору в ЗВО віднесено позитивне ставлення, підтримувальне лідерство, розбудова інституційного потенціалу, залучення місцевих громад, інклюзивні педагогічні практики, співпраця тощо. Проте, через обмеженість їх характеристики залишилося незрозумілим, яким саме чином вказані явища сприяють формуванню інклюзивного простору в закладах вищої освіти.

3. Характеризуючи європейський досвід інклюзії у вищій освіті, дисертантка звертає увагу на три моделі реалізації інклюзивної політики: системну, диференційну та професійно орієнтовану. На нашу думку, розкриття специфіки кожної з них та наведення конкретних прикладів втілення цих моделей сприяло б більш глибокому розумінню сутності та особливостей інклюзивних процесів на рівні вищої освіти.

4. Здобувачкою заявлено проектування інклюзивного освітнього простору в ЗВО як цілісної відкритої системи, яка охоплює сукупність соціальних, педагогічних, наукових, психологічних, корекційно-реабілітаційних підходів. Хотілося б бачити відображення їх ролі у формуванні інклюзивного освітнього простору у структурно-функціональній моделі, яка візуалізує авторську систему.

5. У дослідженні взяла участь досить велика кількість здобувачів вищої освіти (загалом 485 осіб). Залишилося незрозумілим, які саме категорії здобувачів були залучені до дослідження (який рівень освіти охоплено, чи були серед них здобувачі з особливими освітніми потребами) і як особливості різних категорій було враховано під час діагностики.

6. На нашу думку, потребує конкретизації та пояснення стратегія розроблення програми формуального етапу експерименту.

7. Уважаємо, що дисертантці варто подумати над представленням розроблених освітніх програм щодо формування інклюзивної культури, основ інклюзивного лідерства та розвитку інклюзивної професійної компетентності викладача в окремих виданнях, що сприяло б їх поширенню і використанню у практичній роботі з різними категоріями учасників освітнього процесу.

У цілому, висловлені зауваження не знижують загальної позитивної оцінки роботи, яка характеризується високим науковим рівнем здобутих результатів.

Дослідження Л. М. Ніколенко «Теоретичні та методичні засади формування інклюзивного освітнього простору в закладах вищої освіти» є цілісною, завершеною, самостійною роботою, яка вирішує конкретні питання розвитку інклюзивної вищої освіти. Зміст реферату, публікацій та апробацій на науково-практичних конференціях повною мірою розкриває всі значущі положення дисертації.

Усе вищевикладене уможливило обґрунтований висновок про самостійність, завершеність і достатню апробованість дослідження, а також про вагомість його результатів для розвитку системи інклюзивної освіти в Україні.

Отже, подана до захисту наукова робота Ніколенко Людмили Миколаївни за актуальністю і змістом, обсягом і повнотою викладу її основних результатів відповідає вимогам «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого Постановою КМУ № 567 від 24.07.2013 р. (зі змінами, внесеними постановами Кабінету міністрів України за № 656 від 19.08.2015 р., № 1159 від 30.12.2015 р.), що дає підстави для присудження Ніколенко Людмилі Миколаївні наукового ступеня доктора педагогічних наук зі спеціальності 13.00.03 – корекційна педагогіка.

Офіційний опонент:

доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри психології,
логопедії та інклюзивної освіти
Житомирського державного університету
імені Івана Франка

Віктор ГЛАДУШ

Власноручний підпис д.пед.н., проф. кафедри психології, логопедії та інклюзивної освіти Віктора Гладуша засвідчую
проректор з наукової та міжнародної роботи
Житомирського державного університету імені Івана Франка
доктор філологічних наук, професор

Вікторія ЖУКОВСЬКА